

TUTKIMUSRAPORTTI

HELSINKI

Suomenlinna Susisaari B42 Palmstiernan luoteispääty

Historiallisen kohteen kaivun arkeologinen valvonta

30.9.–2.10.2013



AKDG3325:10



MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

SALLA PÄRSSINEN

Tiivistelmä

Helsingin Suomenlinnan Susisaaren B42 Palmstiernan luoteispäädyssä toteutettiin kaivutyön arkeologinen valvonta syksyllä 2013. Paikalle on suunnitteilla jäte- ja polkupyöräkatos. Vuoden 1778 piirustuksen mukaan alueella on sijainnut rakenne, joka ei enää näy maanpinnalle. Arkeologinen valvonta tehtiin sen varalta, että esiin olisi kaivun yhteydessä tullut vanhoja rakenteita tai muita merkkejä muinaisjäännöksistä. Kaivussa löytyi kellarirakenteen kattoa ja väliseiniä, jotka dokumentoitiin arkeologisesti. Löytöaineisto oli melko modernia eikä sitä otettu talteen.

Kansikuva: yleiskuva kaivausalueesta B42 rakennukseen päin kuvattuna. NW-SE. Kuva Salla Pärssinen.

Sisällysluettelo

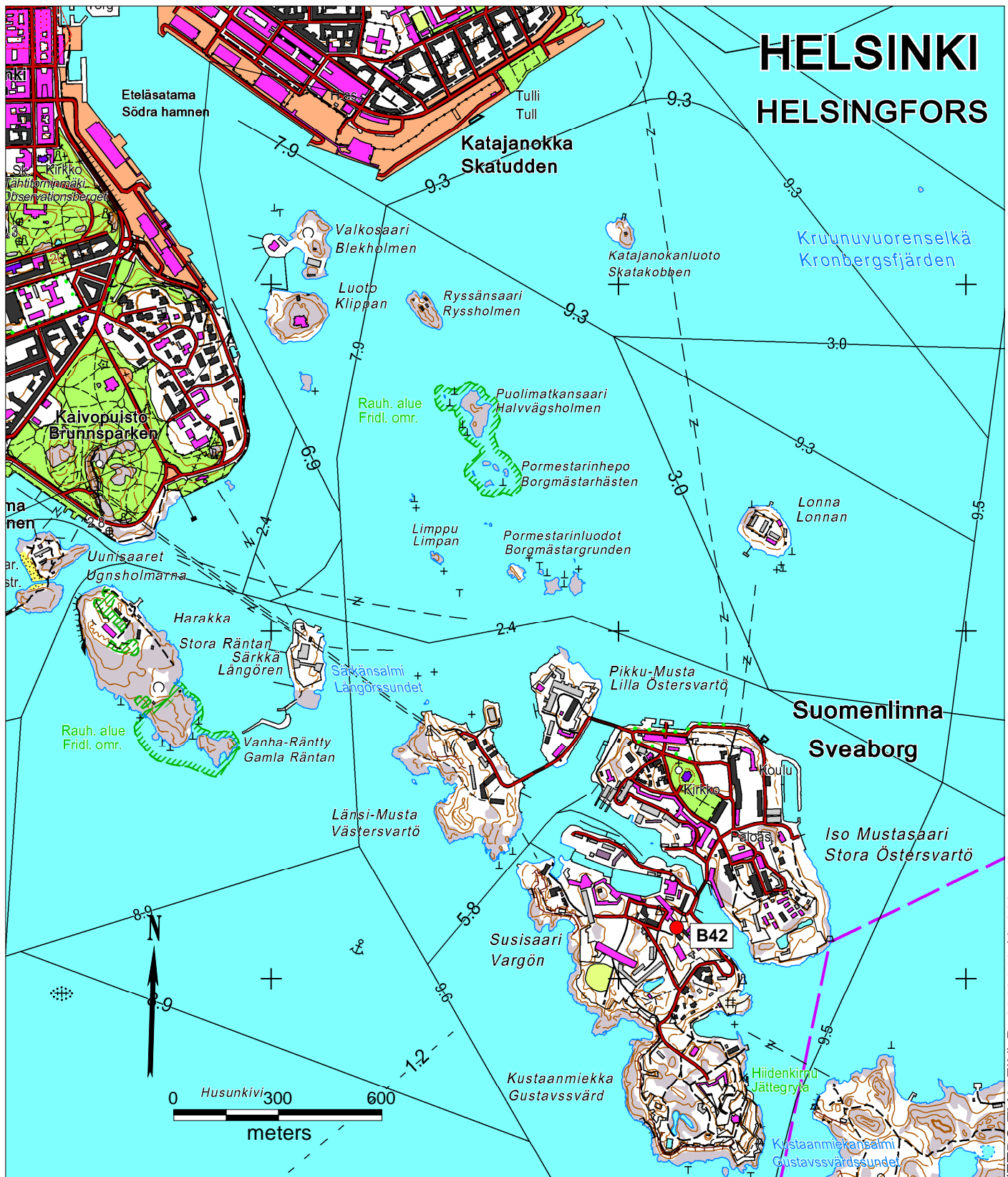
Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
Sijaintikartta	3
1. Johdanto	4
2. Tutkimushistoria ja käytetty lähdeaineisto	5
3. Tutkimusalueen kuvaus ja rajaus.....	6
4. Arkeologinen valvonta.....	7
4.1. Kaivutyön kulku.....	7
4.2. Havainnot ja tulkinnat.....	10
5. Yhteenveto	10
Lähteet ja kirjallisuus	11
Digikuvaluettelo.....	12
Karttaluettelo	12
Kartat 1-3.....	13

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuskohteen nimi:	Helsinki, Suomenlinna, Susisaari, B42 Palmstier- nan luoteispääty
Kohteen ajoitus ja tutkimuksen laatu:	Historiallisen kohteen kaivun arkeologinen val- vonta
Kenttäyönjohtaja:	FM Salla Pärssinen
Tutkimuslaitos:	Museovirasto/Arkeologiset kenttäpalvelut
Kenttäyöaika:	30.9.-2.10.2013
Tutkitun alueen laajuus:	63 m ²
Tutkimusten tilaaja/rahoittaja:	Suomenlinnan hoitokunta
Kunta/kaupunki, kylä/kaupunginosa, tontti:	Helsinki, Töölön kylä, Suomenlinna, Susisaari, B42 Palmstierna
Maanomistaja:	Suomen valtio / Suomenlinnan hoitokunta
Peruskarttalehti/-lehdet:	L4133C (ETRS-TM35FIN) ja 203406 (KKJ)
Tutkimusalueen sijaintikoordinaatit:	P 6669149/ I 388174 (ETRS-TM35FIN), z/m.mpy 14-15
Aikaisemmat tutkimukset ja tarkastuskäynnit:	Veijola-Reipas, Ritva 2008. Suomenlinnan arkeo- loginen selvitys. Museoviraston rakennushistori- an osaston raportteja 19. Museovirasto. Museo- viraston arkisto.
Kertomukseen liittyvien kuvien numerot:	AKDG3325:1-10
Alkuperäisen tutkimuskertomuksen säilytyspaikka:	Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Hel- sinki
Kopiot:	Suomenlinnan hoitokunta

Sijaintikartta

Mittakaava 1: 15 000



(ETRS-TM35FIN) P: 6669149 / I: 388174

Copyright Maanmittauslaitos 2013

● B42 Palmstiernan luoteispuolen kaivausalue

1. Johdanto

Helsingin Suomenlinnan Susisaaren B42 bastioni Palmstiernan luoteispäätyyn on suunnitteilla kevytrakenteinen jäte- ja polkupyöräkatos. Katoksen alle jäävällä alueella tiedettiin Krigsarkivetin vuoden 1778 piirustusten perusteella sijainneen rakenteita, joita ei enää näy maanpinnalle. Suomenlinnan vankilan toteuttamaa kaivutyötä oli valvomassa kaksi arkeologia mahdollisesti paljastuvien rakenteiden dokumentointia varten. Kaivun valvonta tehtiin kolmen päivän aikana syksyllä 2013 ja tutkimusten kustannuksista vastasi hankkeen toteuttaja eli Suomenlinnan hoitokunta. Valvonnan toteutti Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut. Kaivu tehtiin tutkija Salla Pärssisen (FM) ja apulaistutkija Eeva Pettaýn (HuK) valvonnassa 30.9. ja 2.10. ja lisäksi Eeva Pettaý oli valvomassa yksin kaivua 1.10. Eeva Pettaý vastasi löytyneiden rakenteiden piirtämisestä, kuvien luetteloinnista ja viemisestä WebMuskettiin. Tiivo Uuksulainen (Museovirasto) dokumentoi paljastuneen rakenteen ja muurin takymetrilla. Valvontaan liittyvät jälkityöt valmistuivat joulukuussa 2013. Kaivutyössä avattiin 63 m² ala. Valvonnassa ei otettu talteen esinelöytöjä. Kaivusta otetut digitaalkuvat on luetteloitu WebMuskettiin numeroilla AKDG3325:1-10.

Helsingissä 20.12.2013

_____ Salla Pärssinen, FM

2. Tutkimushistoria ja käytetty lähdeaineisto

Suuri Pohjansota käytiin Ruotsin ja Venäjän välillä vuosina 1700–1721. Sota päättyi Uudenkaupungin rauhahan, jonka jälkeen Venäjän hallussa oli yli puolet Suomenlahden rannikosta. Vuonna 1741 Ruotsi julisti uuden sodan Venäjää vastaan ja tällä kertaa Venäjä miehitti koko Suomen yhdessä vuodessa. Ruotsi joutui luopumaan joistakin raja-alueista ja venäläiset puuttuivat lähivuosina useaan otteeseen Ruotsin asioihin. Lopulta ruotsalaiset päättivät rakentaa Helsinkiin linnoituksen armeijan ja laivaston tukikohdaksi. Linnoitus sai vuonna 1750 nimen Sveaborg (Viapori). Linnoitusta rakennettiin järjestelmällisesti kunnes ruotsalaisen kauden päätti Viaporin piiritys ja antautuminen Suomen sodassa vuosina 1808–1809, jolloin siirryttiin Venäjän vallan alle. Vain kolmen viikon piirityksen jälkeen C.O.Cronstedt luovutti pommituksista vauriotta selviytyneen linnoituksen ja saaristolaivaston venäläiselle J.P. van Suchtelenille. Krimin sodan aikana vuonna 1855 englantilais-ranskalainen laivasto pommitti kaksi vuorokautta Viaporia aiheuttaen lukuisia tulipaloja linnoituksessa ja tuhoten rakennuksia. Viaporin pommituksen jälkeen linnoitukseen rakennettiin uusia puolustuslinjoja vanhan linnoituksen rinnalle, tehtiin uusia lisärakennuksia ja lisäksi purettiin ja muutettiin vanhoja rakennuksia.¹

Bastioni Palmstierna (B42) on yksi Susisaaren vanhimpia linnoitusvaiheita. Sen rakentaminen aloitettiin vuonna 1749. Vanhin osa bastionia koostui pihan pohjoislaidalle rakennetusta korkeasta harmaakivisestä puolustusmuurista. Muurin päällä oli maavalli. Tästä käytettiin nimitystä traverssi. Traverssin länsiosassa oli kaksi ammusvarastoina käytettyä kasemattia ja niiden vierestä lähti holvattu porraskäytävä bastioni Wredeä (B49) kohti. Tästä tuli myöhemmin osa kaponieeri Blomcreutzia (B42b). Pihan itäosa muodostui neljästä holvatusta avoimesta kasematista, jotka liittyivät pohjoisessa bastioni Wredeen. Jokaisessa näissä oli yksi tykki aukko. 1770-luvulla bastioni saa uuden ilmeen. Traverssin maavallin paikalle rakennettiin kaksikerroksinen tiilikasarmi ja tässä yhteydessä länsiosan kaksi kasemattia purettiin. Näiden perustuksista on myöhemmin löytynyt jäännöksiä pihan kaivutöiden yhteydessä. Pihan länsiosa piti alkuperäisen suunnitelman mukaan sulkea kaksikerroksisella yhdysrakennuksella, mutta tämä suunnitelma ei koskaan toteutunut. Vuonna 1775 B42 rakennuksen länsipääty oli nelikerroksinen ja sillä oli vesikatto. Rakennus yhdistyi viereiseen Kenraalintaloon, joka oli myös nelikerroksinen. Venäläisen kauden alkupuolella rakennusta käytettiin upseeriston ja miehistön majoitustiloina. Rakennuksessa oli myös esikunnan kansliatiloja, lääkärin asunto, apteekki ja vastaanottohuone sairastuneille. Rakennuksen ylimmät osat paloivat vuoden 1855 pommituksessa. Rakennus madallettiin palon jälkeen kaksikerroksiseksi. Satulakatto muutettiin pulpettikatoksi. Rakennuksen Kenraalintalon puoleinen pääty (eli luoteispääty) purettiin kokonaan. Vuonna 1918 Palmstiernan kasarit olivat vankilakäytössä ja tämän jälkeen Valtion poliisikoulun käytössä aina vuoteen 1961 asti. Tämän jälkeen rakennus on ollut asuin- ja toimistokäytössä.²

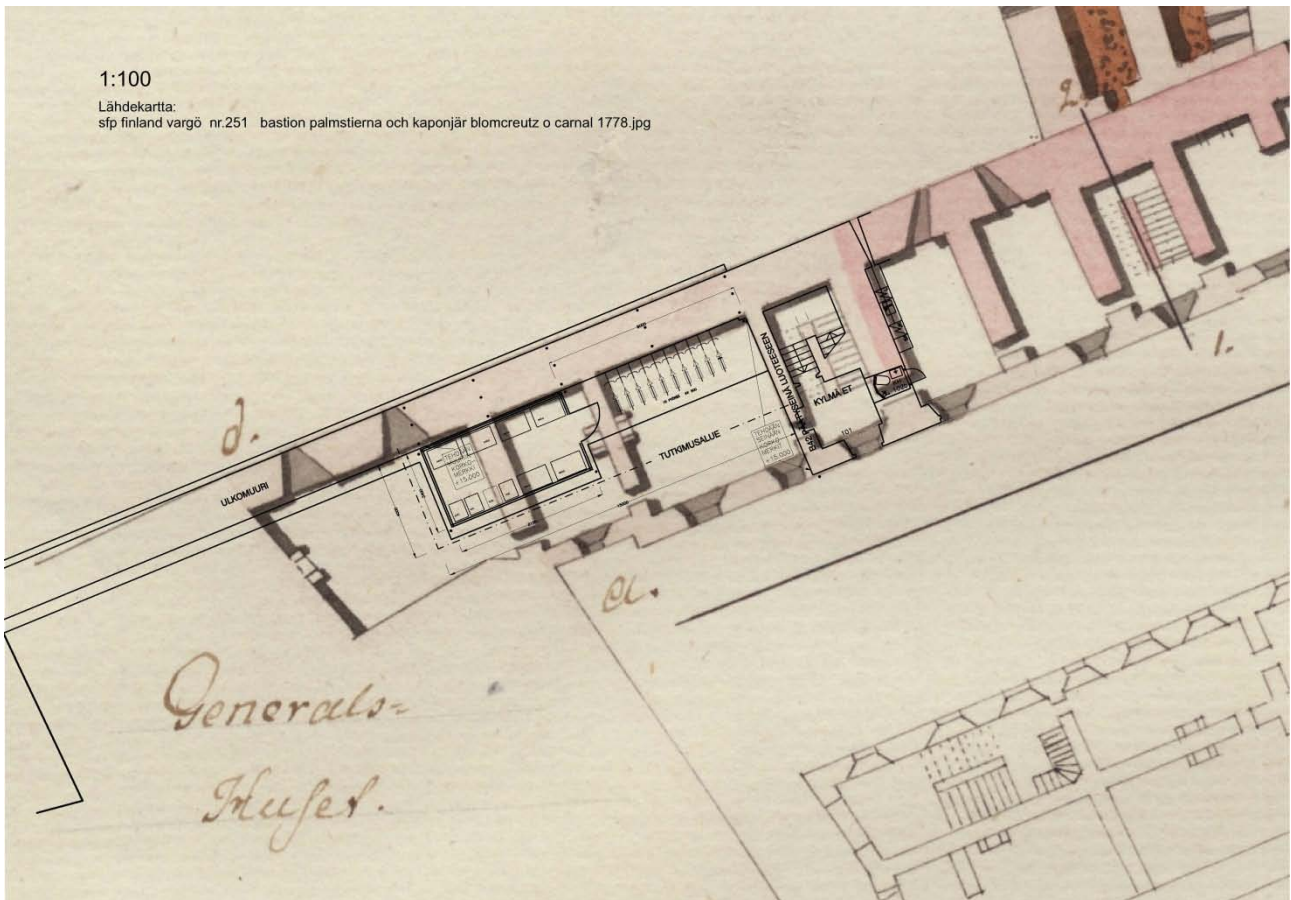
Ritva Veijola-Reipas toteutti vuonna 2008 Suomenlinnan arkeologisen selvityksen, joka tehtiin Suomenlinnan linnoituksen käytön ja hoidon tueksi. Selvityksen perusteella Suomenlinnan arkeologinen potentiaali on suuri. Raportin mukaan B40 ja B42 väliseltä viheralueelta löytyi alustavissa tutkimuksissa vuonna 1986 Kenraalintalon perustuksia. Aluetta ei ole kuitenkaan tutkittu tarkemmin.³

¹ af Hällström, Olof 1986, s.10–13

² Rosén, Helena. 1994, s. 84-85.

³ Veijola-Reipas, Ritva 2008.

Pekka Nevalainen (Suomenlinnan hoitokunta) on asemoinut jäte- ja polkupyöräkatoksen rakennussuunnitelman vuoden 1778 piirustuksen päälle. Piirustuksessa näkyvät katoksen alle jäävät rakenteet (kuva 1).



Kuva 1. Pekka Nevalaisen asemoimana vuoden 1778 piirustus Palmstiernasta ja sen päällä jäte- ja polkupyöräkatoksen rakennussuunnitelmat. sfp finland vargö nr.251 bastion palmstierna och kaponjär blomcreutz o carnal 1778.jpg. Krigsarkivet. SFP Vargö nr. 1-394.

3. Tutkimusalueen kuvaus ja rajaus

Tutkimusalue sijaitsi Susisaassa B42 Palmstiernan ja B40 Ekebladin paviljongin väliin jäävällä viheralueella ulkomuurin vieressä. Kartassa 3 näkyy tutkimusalue asemoituna vuoden 1778 piirustuksen päälle. Ulkomuuri koostuu tiilestä, kivistä ja laastista ja se on osittain rapissut. Muurin maan alla ollut alaosa on säilynyt paremmin. Alueen läpi kulkee paikallisten asukkaiden käyttämä polku. Kaivausalueen päällä oli isoja ankkureita. Kaivettava maa oli nurmen peitossa ja lähistöllä kasvoi muutamia puita. Kaivausalueen kaakkoisosan päällä sijaitsi kattamaton puuaidalla rajattu jättepiste ja sen roskalavojen alla oli sorakerros. Muutoin tutkimusaluetta peitti nurmi. Nurmialueella kaivettaessa maa oli raskasmetallien pilaamaa ja se jouduttiin siirtämään pois saarelta. Kuvassa 2 näkyy muuria ja isot ankkurit kaivualueella ennen kaivun aloittamista.



Kuva 2. Tutkimusalue ennen kaivun aloittamista. SW-NE. AKDG3325:1. Kuva Salla Pärssinen.

4. Arkeologinen valvonta

Kaivun toteutti Suomenlinnan vankilan työmiehet ja sitä valvoivat arkeologit. Kaivualueelta siirrettiin aluksi pois jätepiesteen roskalavat ja lisäksi isot ankkurit siirrettiin kauemmas pienkuormaajan avulla. Kaivu keskeytettiin rakenteiden kohdalla, jonka jälkeen arkeologit puhdistivat rakenteet dokumentointia varten. Koeojat ja -kuopat kuvattiin digitaalisesti, niiden sijaintitiedot mitattiin mittanauhojen avulla ja lisäksi löytyneen rakenteen korkeustiedot vaaittiin. Kartat ovat ETRS-GK25-järjestelmässä ja korkeusjärjestelmä oli Helsingin kaupungin käyttämä N2000. Sääolosuhteet kenttätöiden aikana olivat melko aurinkoiset mutta viileät. Kaikki esinelöydöt olivat melko moderneja tai niiden ajoitusta ei pystytty määrittämään, joten niitä ei otettu talteen. Valvonnassa avattiin koeojia ja -kuoppia yhteensä 63 neliometriä. Yleiskartassa (kartta 1) näkyy tutkimusalueen sijoittuminen alueelle.

4.1. Kaivutyön kulku

Kaivu toteutettiin kolmena päivänä syys-lokakuun vaihteessa. Maata kaivettiin lapioilla vain niin syväälle, kuin mitä jäte- ja polkupyöräkatoksen rakentaminen vaatii. Kaivu aloitettiin nykyisen jätepiesteen kohdalta B42 päädyn vierestä. Jätepiesteen kohdalla maan pinnalla oli sorakerros, jota kaivettiin noin 30 cm. Tälle kohdalle tehtiin 30–70 cm leveä koeoja ja kaksi pientä koekuoppaa (halkaisija noin 40 cm) muurin lähelle. Jätepiesteen kohdalla ei löytynyt rakenteita kaivetulta syvyydeltä. Koeoja ja kuopat peitettiin kaivun lopulla. Kuvassa 3 on jätepiesteen kohdalle tehty koeoja.



Kuva 3. Jätepisteen yhteyteen tehty koeoja. NE-SW. AKDG3325:2. Kuva Salla Pärssinen

Tämän jälkeen avattiin jätepisteen luoteispuolelta nurmialuetta noin 15 metriä B42 seinästä ja 4 metriä muurilta. Tällä alueella maa oli pilaantunutta ja se poistettiin kaivun yhteydessä. Hiekkansekaisen tummanruskean pintamullan seassa oli tiiliä, tiilimurskaa, rautaromua, pieniä kokonaisia lasipulloja, eläinten luita, keramiikkaa, taso- ja pullolasia. Löydöt olivat moderneja eikä niitä otettu talteen. Pintamultakerroksen ja sen alta tulleen purkukerroksen alta paljastui vuoden 1778 piirustuksen mukainen rakenne muurin vierestä. Rakenne koostui kivilaatoista, laastista, tiilistä ja tiilimurskasta. Muurin koillispuolella erottuu ampumaukot, jotka olisivat luultavasti näkyneet myös muurin lounaispuolella, mikäli kaivua olisi jatkettu syvemmälle. Kuvassa 4 erottuu muurin koillispuolella ampumaukkoja.



Kuva 4. Muurin koillispuolella erottuvat ampumaukot. N-S. AKDG3325:3. Kuva Salla Pärssinen.

Rakenteen päällä oli purku- /täyttökerros, jossa oli mullan seassa tiilimurskaa, rautaromua, lasia, luuta, keramiikkaa (punasavi, posliini, fajanssi, kivisavi), lukkopiitä ja liitupiipun varren pala. Kun rakenne oli kaivettu esille, puhdistivat arkeologit sen dokumentointia varten. Rakenne kuvattiin digitaalisesti ja piirrettiin. Piirros rakenteesta on kartalla 2. Rakenne koostuu laastista ja kivistä, joista ainakin osa vaikutti lohkotuilta ja laattamaisilta. Lisäksi muurin lähelle oli ladottu tiiliä kaarevasti. Tiilien väliin jäi syviä koloja. Rakennetta ei purettu. Tarkempi rakenteen selvittäminen olisi vaatinut kaivamista syvemmälle. Rakenteesta löytyi yksi porausjälki rakenteen luoteispään kivistä. Kuvassa 5 Eeva Pettäy piirtää rakennetta ja kuvassa 6 on lähikuva rakenteesta ja muurista.



Kuva 5. Eeva Pettäy piirtää löytynyttä rakennetta. NW-SE. AKDG3325:4. Kuva Salla Pärssinen



Kuva 6. Lähikuva löytyneestä rakenteesta ja muurista. SW-NE. AKDG3325:5. Kuva Salla Pärssinen.

4.2. Havainnot ja tulkinnot

Löydetty rakenne on luultavasti vuoden 1855 pommituksen jälkeen puretun rakennuksen B42 Kenraalintalon puoleisen päädyn kellarin kattoa ja sen väliseiniä. Rakennuksen B42 luoteispäädyn seinässä erottuu edelleen, että kohdalta on purettu osa rakennusta. Kellarirakenne vaikuttaa jatkuvan syvemmälle muurin toisella puolella näkyvistä ampuma-aukoista päätellen. Lisäksi rakenne näyttää jatkuvan ainakin luoteispuolella kaivualueen ulkopuolella. Rakenne kulkee melko tarkalleen vuoden 1778 piirustuksen mukaisesti. Esiinelöydöt olivat melko moderneja tai niiden ajoitusta ei pystytty määrittämään. Rakenteen peittäminen talveksi jäi Suomenlinnan hoitokunnan vastuulle. Kuvassa 7 on rakenne kokonaisuudessaan.



Kuva 7. Paljastunut kellarirakenne. NW-SE. AKDG3325:9.
Kuva Salla Pärssinen

5. Yhteenveto

Helsingin Suomenlinnan Susisaarella B42 Palmstiernan luoteispuolella toteutettiin kaivutyön arkeologinen valvonta syksyllä 2013. Alueelle ollaan rakentamassa kevytrakenteinen jäte- ja polkupyöräkatos. Tutkimusalueella tiedettiin olleen vuoden 1778 piirustuksen mukaan rakenteita, joiden oletettiin säilyneen ja lisäksi alueen läheltä aiemmin pihan kaivutöissä oli paljastunut rakenteita. Rakennuksen B42 luoteispäädyn seinässä erottuu edelleen, että kohdalta on purettu osa rakennusta. Kaivutyön toteutti Suomenlinnan vankilan työmiehet ja kaivua valvoi kaksi arkeologia. Arkeologinen valvonta tehtiin sen varalta, että kaivussa paljastuisi vanhoja rakenteita tai muita merkkejä muinaisjäännöksistä. Kaivussa avattiin maata 63 neliometriä. Kaivussa paljastui vuoden 1778 piirustuksen mukaisia rakenteita, jotka olivat luultavasti kellarin kattorakennetta. Löytöaineisto oli modernia tai sitä ei pystytty ajoittamaan.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet:

Veijola-Reipas, Ritva 2008. Suomenlinnan arkeologinen selvitys. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 19. Museovirasto. Museoviraston arkisto.

Kirjallisuus:

af Hällström, Olof 1986. Sveaborg, Viapori, Suomenlinna. The Island Fortress off Helsinki. Linnoituksen rakennushistoria. Rungsted Kyst, Denmark.

Rosén, Helena 1994. Suuri Palmstierna. *Suomenlinnan rakennusten historia*. Toim. Museoviraston rakennushistorian osasto ja Suomenlinnan hoitokunta. Jyväskylä 1997.

Karttalähteet:

spf finland vargö nr.251 bastion palmstierna och kaponjär blomcreutz o carnal 1778.jpg. Krigsarkivet. SFP Vargö nr. 1-394.

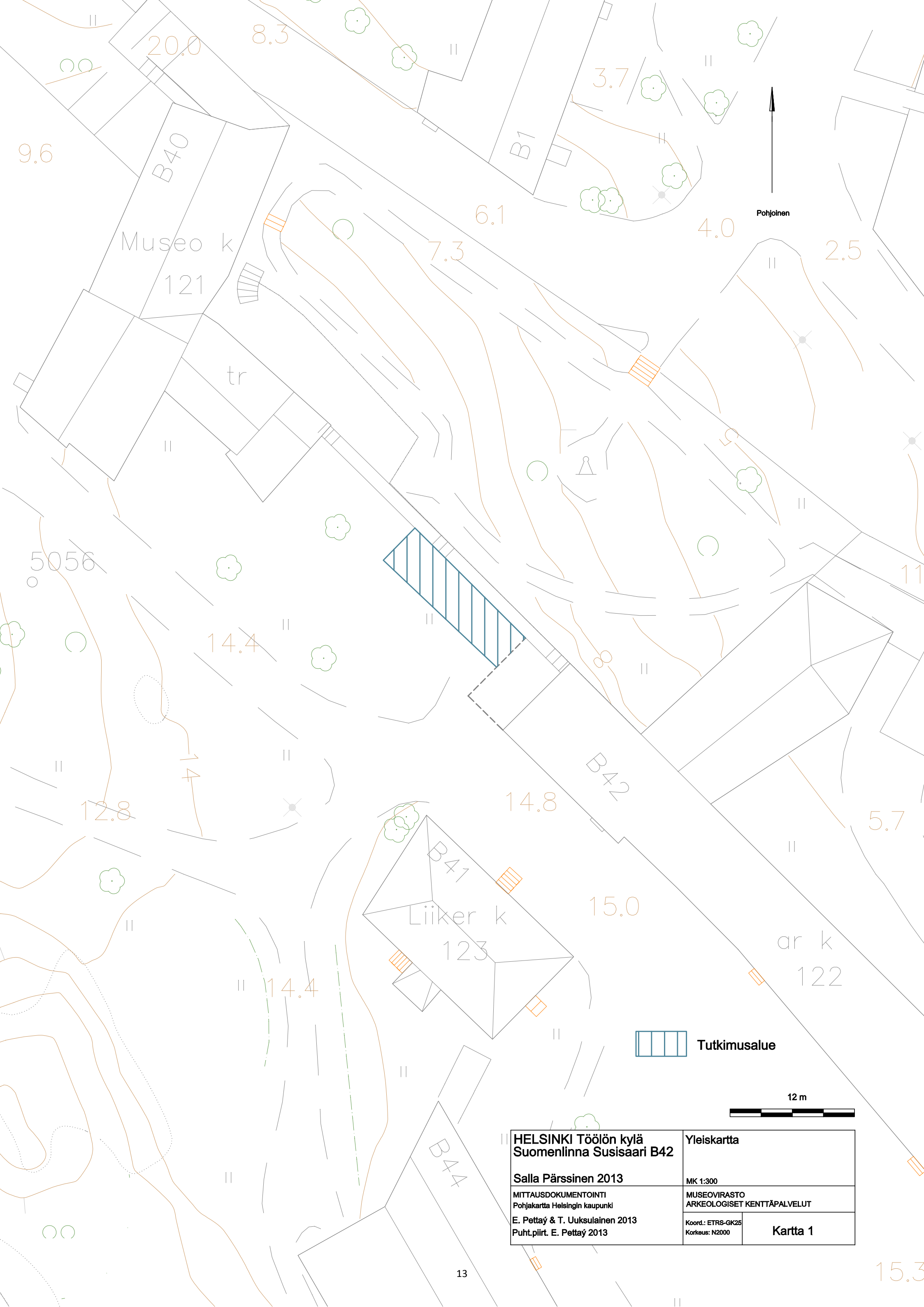
Digikuvaluettelo

Kuvat S. Pärssinen 2013

Kuvan numero	Aihe
AKDG3325:1	Kaivausalue. Suunta SW-NE.
AKDG3325:2	Koeoja nykyisen jätepiesteen kohdalla. Suunta NE-SW.
AKDG3325:3	Kellareiden ampuma-aukot näkyvät muurin ulkosivulla. Suunta N-S.
AKDG3325:4	Kaivausalue. Eeva Pettäy dokumentoi. Suunta NW-SE.
AKDG3325:5	Kellarin NW-väliseinä. Suunta SW-NE.
AKDG3325:6	Porausjälki luoteispäädysssä. Suunta SW-NE.
AKDG3325:7	Kellari keskeltä. Kuvan reunoilla väliseinät. Suunta SW-NE.
AKDG3325:8	Kellarin SE-väliseinä. Suunta SW-NE.
AKDG3325:9	Kellarit. Suunta NW-SE.
AKDG3325:10	Kellarit. Taustalla rakennus B42. Suunta NW-SE.

Karttaluettelo

Nro	Kartta	Mk
1	Yleiskartta	1:300
2	Kellarin väliseinät. Dokumentointitaso 1	1:75
3	Tutkimusalue ja vuoden 1778 kartta	1:150



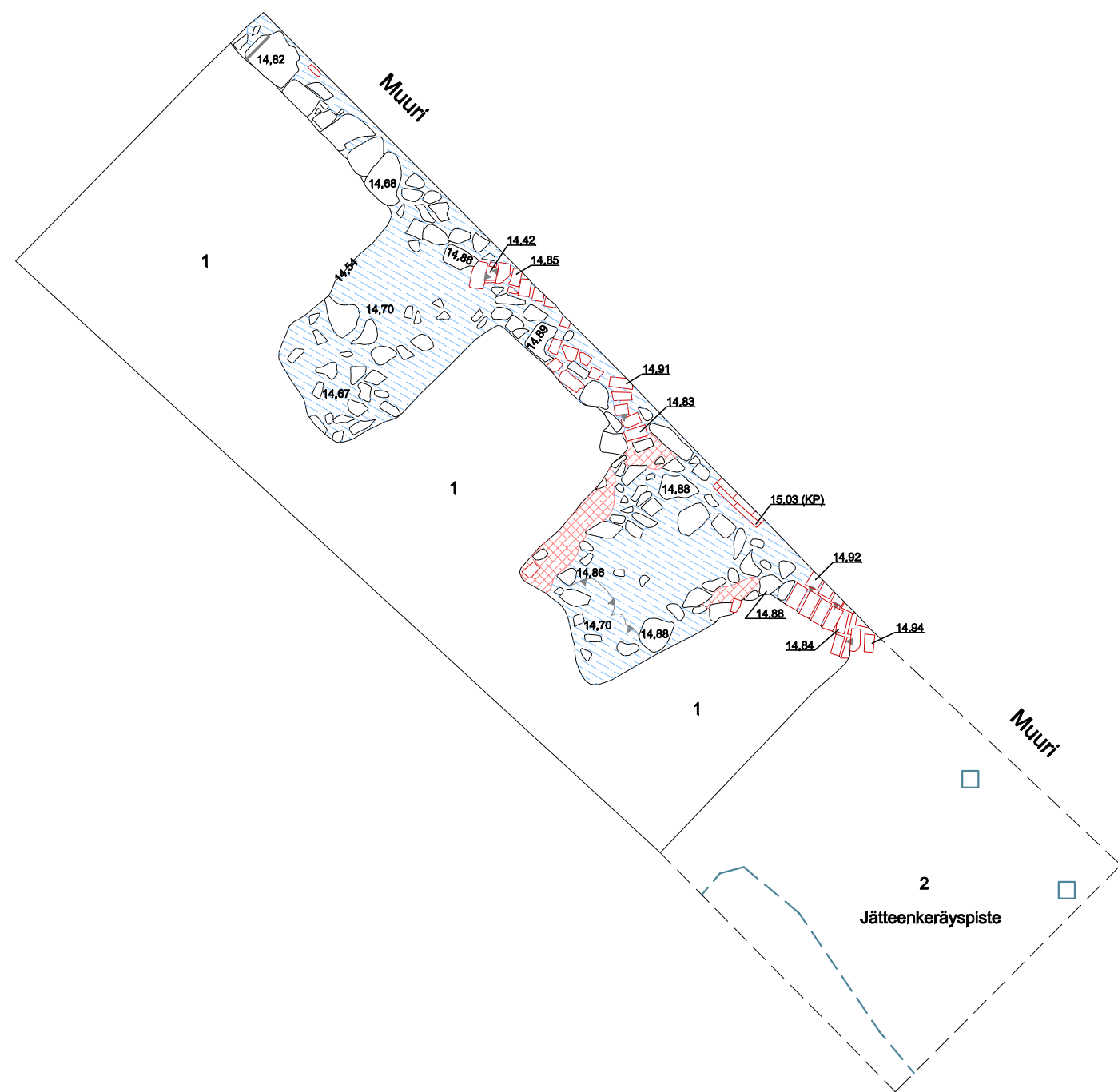
Pohjoinen








 Tutkimusalue

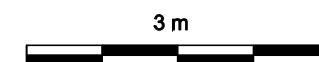
12 m



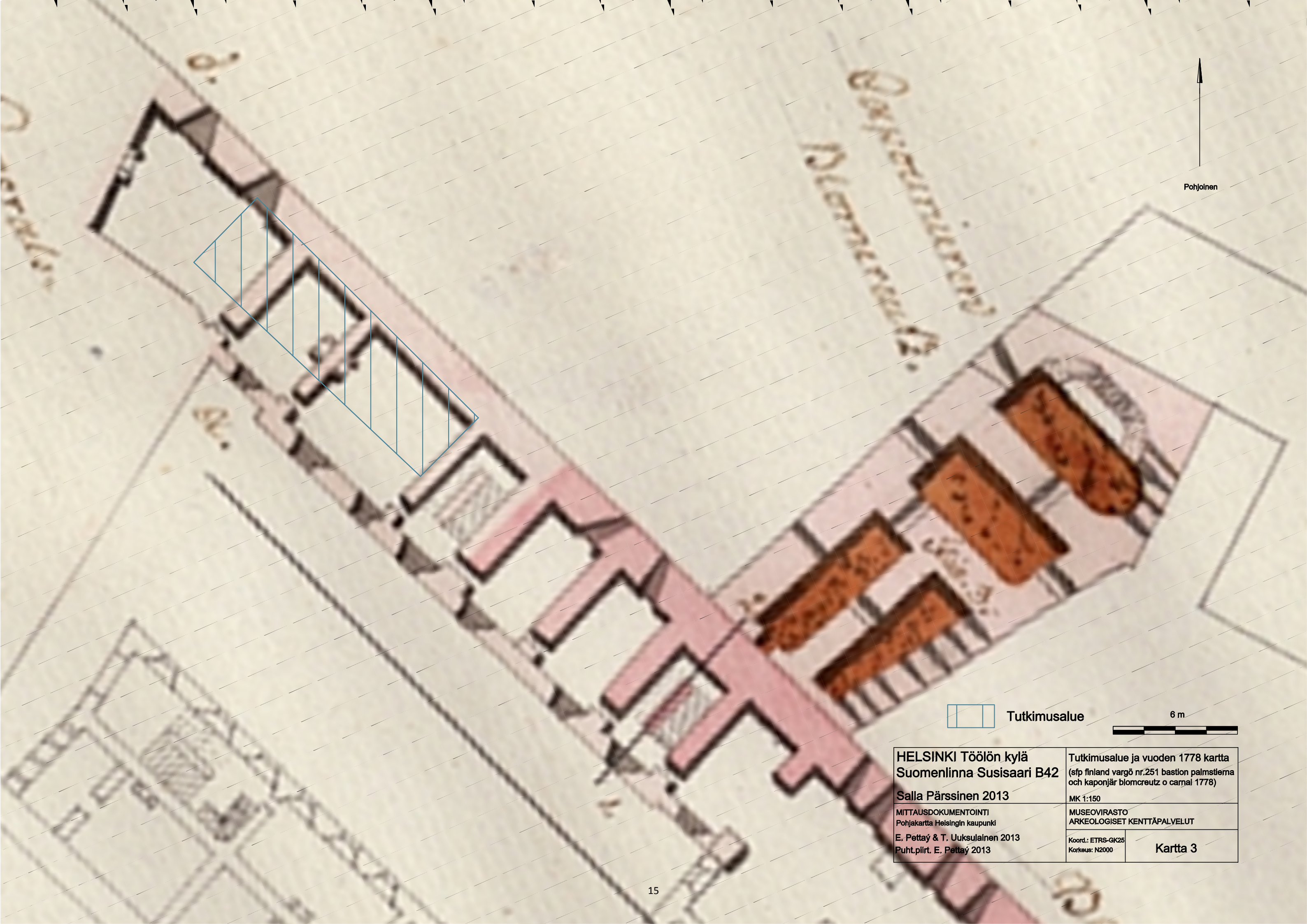
HELSINKI Töölön kylä Suomenlinna Susisaari B42		Yleiskartta	
Salla Pärssinen 2013		MK 1:300	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Helsingin kaupunki		MUSEOVIIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
E. Pettäy & T. Uuksulainen 2013 Puht.pirt. E. Pettäy 2013		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 1



- 1 Tummanruskea mullansekainen hiekka, seassa tiilimurskaa ja pieniä kiviä (purkukerros)
- 2 Sora (tasauskerros)
-  Kivi
-  Poranjälki kivessä
-  Tiili
-  Tiilimurska + laasti
-  Laasti
-  Koeoja/-kuoppa
-  Korkeusero

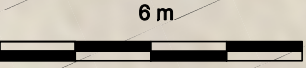


HELSINKI Töölön kylä Suomenlinna Susisaari B42		Kellarin väliseinät Dokumentointitaso 1	
Salla Pärssinen 2013		MK 1:75	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Helsingin kaupunki E. Pettäy & T. Uuksulainen 2013 Puht.plirt. E. Pettäy 2013		MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 2



Pohjoinen

 Tutkimusalue



HELSINKI Toölön kylä Suomenlinna Susisaari B42		Tutkimusalue ja vuoden 1778 kartta (sfp finland vargö nr.251 bastion palmstierna och kaponjär blomcreutz o carnal 1778)	
Salla Pärssinen 2013		MK 1:150	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Helsingin kaupunki		MUSEOIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
E. Pettäy & T. Uuksulainen 2013 Puht.piirt. E. Pettäy 2013		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 3